

TILSHUNOSLIKDA GASTRONIM BIRLIKLAR

Raxmatilloeva Feruza Nematilloevna

Navoiy davlat universiteti, tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada gastronomik birliklarning lingvomadaniyatshunoslik, etnolingvistika va intermadaniy kommunikatsiya sohalaridagi o'rni ilmiy jihatdan tahlil etilgan. Oziq-ovqat bilan bog'liq frazeologik birliklar xalqning kundalik hayoti, turmush tarzi, axloqiy qadriyatlari va madaniy urf-odatlarini aks ettiruvchi lingvomadaniy hodisa sifatida qaraladi. Maqolada ushbu iboralarning madaniy va semantik xususiyatlari, ularning madaniyatlararo muloqotdagi ahamiyati, tarjima muammolari va madaniy kodlarni anglashdagi roli yoritilgan.

Kalit so'zlar: gastronomik birliklar, frazeologizm, lingvomadaniyatshunoslik, etnolingvistika, madaniyatlararo kommunikatsiya, xalq tafakkuri, madaniy kod

Abstract. This article explores the role of gastronomic expressions within the fields of cultural linguistics, ethnolinguistics, and intercultural communication. Food-related idiomatic units are considered as linguocultural phenomena that reflect a nation's daily life, moral values, and cultural traditions. The study analyzes the cultural and semantic features of such expressions and highlights their significance in intercultural dialogue, translation challenges, and decoding cultural codes.

Keywords: gastronomic expressions, phraseology, cultural linguistics, ethnolinguistics, intercultural communication, cultural mindset, cultural code

АННОТАЦИЯ. В данной статье рассматривается роль гастрономических единиц в контексте лингвокультурологии, этнолингвистики и межкультурной коммуникации. Фразеологизмы, связанные с едой, анализируются как лингвокультурные феномены, отражающие повседневную жизнь, мировоззрение и культурные традиции

народа. Особое внимание уделяется их семантическим особенностям, функциям в межкультурном диалоге, проблемам перевода и пониманию культурных кодов.

Ключевые слова: гастрономические единицы, фразеологизмы, лингвокультурология, этнолингвистика, межкультурная коммуникация, народное сознание, культурный код

Tilning frazeologik tizimi, xususan, oziq-ovqat bilan bog'liq iboralar xalqning hayot tarzi, qadriyatlari va tafakkur tarzini yoritishda muhim vositalardan biri sanaladi. Ayniqsa, **gastronomik frazeologizmlar** madaniy an'analar, ijtimoiy me'yorlar va tarixiy kontekstlarni o'zida mujassam etgan holda, milliy ongning ifoda vositasi bo'lib xizmat qiladi. Bu kabi iboralar xalq tilida oddiygina nutqiy vosita emas, balki **etnomadaniy xotiraning saqlovchisi** sifatida ham namoyon bo'ladi. Gastronomik frazeologizmlar – bu tilda oziq-ovqat, ovqatlanish jarayoni yoki oshxona an'analariga bog'liq ravishda shakllangan barqaror iboralardir. Ular xalqning **kundalik hayoti, turmush tarzi, ijtimoiy qadriyatlari va madaniy urf-odatlarini** ifodalovchi muhim lingvomadaniy birliklardir. Bunday iboralar orqali nafaqat ma'lum bir semantik ma'lumot, balki xalqning **dunyoqarashi, axloqiy tamoyillari va tarixiy xotirasi** ham ifodalanadi. Til – bu jamiyat ruhining aksidir. Ayniqsa, **gastronomik birliklar**, ya'ni oziq-ovqat va ovqatlanish jarayoniga oid iboralar xalqning **kundalik hayoti, turmush tarzi, ijtimoiy qadriyatlari hamda madaniy urf-odatlarini** ifodalovchi muhim **lingvomadaniy birliklar** hisoblanadi. Ushbu iboralar tilda shunchaki so'z birikmasi sifatida emas, balki **xalq tafakkuri, tarixiy tajribasi va milliy mentalitetining tilda mujassam bo'lgan timsollari** sifatida namoyon bo'ladi. Gastronomik birliklar madaniyatlararo farqlarni anglashda ham muhim rol o'ynaydi. Chunki har bir xalqning milliy oshxonasi, ovqatga bo'lgan munosabati, taomlar nomi va ular bilan bog'liq iboralar — bu xalqning o'ziga xos **tarixiy-madaniy kodlaridir**. Shu bois ularni **etnolingvistik va madaniy tilshunoslik** nuqtai nazaridan o'rganish orqali biz milliy tafakkur va madaniyat haqida aniq tasavvurga ega bo'lamiz. Har bir millatning ovqatga, mehmondo'stlikka, ro'zg'or va dasturxonga bo'lgan munosabati ularning tilida aks

etgan. Masalan, o'zbek tilida "non ko'rmagan" iborasi nafaqat shaxsiy xulq-atvorga berilgan baho, balki nonning muqaddasligi orqali xalqning dunyoqarashi haqida ham ma'lumot beradi. Fransuz tilida esa "mettre son grain de sel" (ya'ni "tuz donasini solmoq") iborasi birovning ishi yoki suhbatiga aralashishni bildiradi. Ingliz tilida "that's not my cup of tea" iborasi kimningdir didiga to'g'ri kelmaydigan narsani ifodalaydi. Bu iboralar turli xalqlarning oziq-ovqat metaforalari orqali qanday fikrlashlarini ko'rsatadi. Gastronomik birliklar orqali madaniyatlararo farqlarni tahlil qilish, bir tomondan, tilshunoslik va madaniyatshunoslik uchun muhim manba bo'lsa, boshqa tomondan intermadaniy muloqot uchun ham zarur vositadir. Chunki bu birliklar noto'g'ri talqin etilsa, madaniy tushunmovchilik yoki kommunikativ xatoliklarga olib kelishi mumkin. Masalan, o'zbek tilidagi "osh bo'ldi" iborasi "biror narsa nihoyasiga yetdi, tamom bo'ldi" degan ma'noni anglatadi-da, buni to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilish xorijlik kishi uchun chalkash bo'lishi mumkin. Shu sababli, lingvomadaniyatshunoslik, etnolingvistika va intermadaniy kommunikatsiya sohalarida gastronomik birliklar chuqur o'rganiladi. Ular xalqning dunyoqarashi, estetik qarashlari, ijtimoiy munosabatlari haqida muhim dalillarni taqdim etadi. Bu tahlillar nafaqat tilni chuqurroq tushunishga, balki boshqa millat madaniyatiga hurmat bilan qarashga ham xizmat qiladi. Yuqorida ta'kidlanganidek, tilshunoslikning zamonaviy yo'nalishlari orasida **lingvomadaniyatshunoslik, etnolingvistika va intermadaniy kommunikatsiya** alohida o'rin egallaydi. Bu fanlar tildagi birliklarni nafaqat grammatik yoki semantik darajada, balki ularning **madaniy, ijtimoiy, tarixiy va psixologik kontekstlar bilan bog'liqligi** orqali o'rganadi. Ayniqsa, **gastronomik birliklar** — ya'ni ovqat, taomlar, ovqatlanish jarayoni bilan bog'liq iboralar — mazkur fanlar doirasida **xalq tafakkurining madaniy-milliy timsoli sifatida** chuqur tahlil etiladi.

1. Lingvomadaniyatshunoslik **nuqtayi**
nazaridan Lingvomadaniyatshunoslik tilda aks etgan **madaniy qadriyatlar, an'anaviy urf-odatlar va milliy tafakkur modellarini** o'rganadi. Gastronomik frazeologizmlar ushbu qadriyatlarning "kodlangan shakli" bo'lib, tilda **baraka, mehmondo'stlik, saxovat, halollik** kabi tushunchalarni ifodalashda xizmat qiladi.

Masalan, o'zbek tilida keng tarqalgan **“non topgan joyda bosh egilur”** iborasi xalqning nonni muqaddas bilganini, undan ortiq ne'mat yo'qligini bildiradi. Bu ibora til orqali madaniyatning chuqur qatlamini ochib beradi.

2. **Etnolingvistika doirasida.** Etnolingvistika — til va **etnik-madaniy ong** o'rtasidagi aloqalarni o'rganadi. Gastronomik birliklar etnosning qanday yashaganini, qanday ovqat yeganini, nimaga ishonib, nimani qadrlaganini ko'rsatib bera oladi. Masalan, **osh bo'lmoq** iborasi o'zbek xalqining oshni nafaqat ovqat, balki ijtimoiy birdamlik, quvonch, bayram va totuvlik ramzi sifatida qabul qilganini bildiradi. Shuningdek, **mehmonga qo'lida choy bilan chiqmoq** kabi iboralar o'zbek xalqining **mehmondo'stlikka asoslangan dunyoqarashini** ifodalaydi.

3. **Intermadaniy kommunikatsiya kontekstida.** Bugungi globallashuv sharoitida tillararo va madaniyatlararo muloqotlar kuchayib bormoqda. Bugungi globallashuv sharoitida tillararo va madaniyatlararo muloqotlar kuchayib bormoqda. Shu bois, gastronomik birliklarning **intermadaniy kommunikatsiyadagi** o'rni ham ortib bormoqda. Chunki bunday iboralar ko'p hollarda bevosita tarjima qilib bo'lmaydigan, **konnotatsiyasi madaniyatga bog'langan metaforik birliklar** bo'ladi. Masalan, ingliz tilidagi **“spill the beans”** (so'zning sirini ochib qo'yish) yoki o'zbek tilidagi **“non ko'rmagan”** iboralari boshqa madaniyat vakillari uchun tushunarsiz bo'lishi mumkin. Shu sababli, bu birliklarni o'rgatish va talqin qilish **madaniyatlararo tushunishni** ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari, bu turdagi birliklar til o'rganish jarayonida ham alohida ahamiyatga ega. O'quvchilar yoki til o'rganuvchilar madaniyat bilan bog'liq gastronomik frazeologizmlarni o'zlashtirish orqali nafaqat so'z boyligini kengaytiradi, balki tilni **“ruhi bilan”** tushunishga erishadi. Shu sababli til o'rgatishda gastronomik frazeologiyani o'rgatish — bu madaniyatni o'rgatishning eng ta'sirli vositalaridan biridir.

Xulosa Gastronomik birliklar til va madaniyatning eng chuqur qirralarini birlashtirgan noyob hodisalardandir. Ular xalq tafakkurining gastronomik ifodasi bo'lib, madaniy xotirani saqlash, milliy qadriyatlarni avloddan avlodga yetkazish va boshqa madaniyatlarni anglashda muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, madaniyatlararo

muloqot kontekstida bunday birliklarning tahlili xalqlararo anglashuvni chuqurlashtiradi, o‘zaro hurmat va bag‘rikenglikni mustahkamlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Biz yashaydigan metaforalar*. University of Chicago Press.
2. Mamatov, A., & Karimova, Z. (2015). *O‘zbek tilining frazeologik lug‘ati*. Toshkent: Fan.
3. *O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi*. (2000). “O‘zbek tilidagi madaniy an‘analar”. Toshkent.
4. Kövecses, Z. (2010). *Metafora va madaniyat*. Cambridge University Press